

## חוסן לאומי, פוליטיקה וחברה

גיליון 5 / מס' 1-2 / 2023

עורך ראשי  
איל לוי

עורכי משנה  
אבי זיגדון  
גדי חיטמן  
דמיטרי סטרובסקי  
חן קרצ'ר

## חברי המערכת

אוניברסיטת מרילנד (University of Maryland)  
אוניברסיטת נורת'איסטרן (Northeastern University)  
אוניברסיטת חיפה  
מוסד שמואל נאמן  
אוניברסיטת אריאל בשומרון  
מכללת אמונה-אפרתה  
המרכז הירושלמי לענייני ציבור ומדינה  
המרכז הבינתחומי, הרצליה  
המכללה האקדמית אשקלון  
אוניברסיטת בר-אילן

אריק אוסלנר  
דניאל אלדרייך  
גבריאל בן-דור  
ראובן גל  
יהודה דנון  
שמואל סנדלר  
יואל פישמן  
חיים קורן  
יעל רם  
ג'רלד שטיינברג

### חוסן לאומי, פוליטיקה וחברה

כתב עת אקדמי שפיט, המתפרסם באופן קבוע פעמיים בשנה

המחלקה ללימודי המזרח התיכון ומדעי המדינה  
בשיתוף עם  
המרכז לחקר המזרח התיכון ומרכז אסיה  
אוניברסיטת אריאל בשומרון  
אתר כתב העת: [www.ariel.ac.il/wp/nrps](http://www.ariel.ac.il/wp/nrps)  
דוא"ל: [nrps@ariel.ac.il](mailto:nrps@ariel.ac.il)

כל הזכויות שמורות, תשפ"ד - 2023  
להוצאת אוניברסיטת אריאל בשומרון  
קריית המדע 3  
אוניברסיטת אריאל בשומרון  
חנות ההוצאה לאור: <https://store2.ariel.ac.il/books.html>  
דוא"ל: [publishing@ariel.ac.il](mailto:publishing@ariel.ac.il)

ISSN: 2706-7645 (print); 2706-7653 (online)

## תוכן העניינים

### חלק עברי

- \*5 דבר העורך
- \*11 הכשרת טייסים יהודים בבתי הספר לטיסה בצ'כוסלובקיה בזמן מלחמת העצמאות  
חגי פרנק ויוסי גולדשטיין
- \*41 הרוצה במלחמה, ייכון לשלום:  
תפקיד השלום ב"על המלחמה" מאת קלאוזביץ  
חן קרצ'ר
- \*61 התכנון המדיני-אסטרטגי והערכת המודיעין הלאומית בתקופת האינתיפאדה הראשונה  
איתמר ריקובר
- \*85 הלגיטימציה השלטונית בישראל  
על רקע המדיניות הציבורית המגבילה בתקופת מגפת הקורונה  
ארז כהן
- \*113 חויית פינוי - סיפורם של המתפנים מעוטף עזה בעת מבצע "שומר החומות", 2021  
לאה ברץ ושרה זמיר
- \*133 התמודדות ישראל עם הטרור הפלסטיני ביהודה ושומרון בשנים 2000-2023  
עומר דוסטרי
- ביקורות ספרים**
- \*157 ארי שביט - בית שלישי: מעם לשבטים לעם  
אורית מילר-כתב
- \*161 רן שריר ואבי זלינגר - האישי שצעק סרק סרק: גילויים חדשים בפרשת רצח רבין  
אורית מילר-כתב
- \*165 מארק לוגובסקוי - אתאיסט בגוש קטיף  
אורית מילר-כתב
- \*169 שאל אריאלי - כך בדיוק קרה? 12 מיתוסים ישראליים על הסכסוך הישראלי-פלסטיני  
גדי חיטמן
- \*175 תקצירים בעברית של המאמרים באנגלית

## חלק אנגלי

7	דבר העורך
15	יצחק רבין ומקומו בהיסטוריה: הרפתקת אוסלו השגויה והצורך בחשבון נפש היסטורי יואל פישמן
33	מאבק סבלני אך קטלני: פירוק כטקטיקה של לוחמה מדינית נגד מדינת ישראל יואל פישמן
57	שנות השישים דילגו (לא לגמרי) על ישראל - קהילת ההיפים של ראש פינה מריאנה רוח־מדבר שפירא וטל אלוהב
93	איראן והתפשטות האנטי־ציונות והאנטישמיות באמריקה הלטינית לואיס פליישמן
111	האסלאם בתקשורת הרוסית דמיטרי סטרובסקי
141	הפרקטיקה של בניית הזהות הטריטוריאלית בראיונות ביוטיוב אלינה ולדימירובה צ'פקינה ואליזבטה סרגייבנה גולוסובה
157	ביקורת ספר אחמד שלבי - יהדות והשוואת דתות תאמר מוחמד מחמוד מטוואלי
171	תקצירים באנגלית של המאמרים בעברית

## דבר העורך

גיליון זה מתפרסם תחת אש - במלוא מובן המילה, בעיצומה של מלחמה. ואולי מדויק יותר לומר שהוא מתפרסם תחת טלטלה, שכן המלחמה, כמו רוח עזה, נשאה את החברה הישראלית ממצאות אחת למציאות אחרת, מסדר יום אחד לסדר יום אחר לחלוטין, ויש מי שיאמר - מחלום בלהות אחד לחלום בלהות קשה ממנו. זר לו נקלע למקומותינו לפני שבעה באוקטובר 2023 היה משתאה לראות חברה בהתפרקות: חברה שבה רופאים קוראים להשבת את בתי החולים; צעירים משכילים קוראים להעביר את מוקדי התעשייה המתוחכמת לחו"ל; וקצינים בכירים במילואים, לצד טייסים ולוחמי קומנדו במילואים, מאיימים לחדול להתייצב על משמרתם. סוגיית החקיקה המשפטית גררה את החברה כולה למאבק זהירות, וכחלק ממאבק זה בערו הצירים המרכזיים בואכה קריית הממשלה. בעיצומה של תקופת החגים חוללו בתי כנסת כפי שלא נעשה באף בירה אירופית בעשורים האחרונים.

"דבר העורך" בגיליון זה של "חוסן לאומי, פוליטיקה וחברה" אמור היה לקשר בין הנושאים השונים שבהם עוסקים המאמרים ובין השסע הקורע את החברה הישראלית. בכנס אגודת חוקרי צבא-חברה שנערך כשבועיים לפני פרוץ המלחמה, התמקד השיח במושג החוזה - החוזה בין האזרח למדינה - ובכמה מן הדיונים עלתה התהייה עד כמה רשאי או חייב כל אזרח למלא את חלקו בחוזה אם הוא חש שהמדינה לא עמדה בחלקה שלה. בשיחות השונות שהתקיימו בין החוקרים באותו כנס עלה גם קול המיעוט - הדעה שלפיה במדינת ישראל לא חוזה מתקיים בין האזרח למדינה, אלא ברית; לא מהלך של תן וקח, אולי פרי משא ומתן, אלא מהלך של נעשה ונשמע, שמושגת כולו על נתינה ללא תנאי של הפרט לטובת הכלל.

ימים ספורים הפרידו בין כנס אגודת חוקרי צבא-חברה ובין התקפת חמאס על יישובי עוטף עזה. והנה, באבחה, עברה החברה משיח על חוזה למימושה של ברית. הציבור הישראלי עבר בבת אחת מהמחלוקת הכמעט אלימה סביב ענייני החקיקה להתגייסות מוחלטת למאמץ המלחמתי ולהפגנת אחדות וסולידריות לאומית. זאת ואף זאת - החברה האזרחית נתנה מענה יעיל למשבר המלחמתי, תוך הפגנת יכולת מעוררת השתאות להגיב במהירות וביעילות במקומות שמוסדות הממשלה לא תמיד ידעו לעשות זאת.

סוציולוגים יטענו שאין זו אלא התופעה הידועה של "ריקוד סביב הדגל" שבה מתאחדות חברות המצויות במצב לחימה ומתגייסות לטובת המאמץ המלחמתי. אולם מבט מקרוב על מקרה בודד, אחד מני אלפים שתיעודם מצטבר בימים אלה, מבהיר כי קשה להחיל כאן את ההסבר שאמור לתת המושג הסוציולוגי. בבוקר שמחת תורה תשפ"ד חש אלחנן קלמןזון, בנו של אחד מרבני הישיבה ביישוב עתניאל, שמשוה יוצא דופן מתרחש בדרום הארץ. למרות קדושת

השבת, הוא פתח את הרדיו ואז שמע את החדשות המתפרצות. מפאת גילו כבר לא נקרא אלחנן למילואים, אבל הוא לא היסס לרגע, הזעיק את מנחם אחיו ואת איתאל אחיינו הצעיר, בוגר יחידה מובחרת, והשלושה יצאו לדרך - אל הלא-נודע. עשרות קילומטרים מפרידים בין עתניאל ובין קיבוץ בארי, אליו שמו פעמיהם, ובדרך נכונה להם פגישה עם שדה הקטל שבו אלפי מחבלים היו עסוקים במסע רצח, אונס ועינויי תופת. הם מצאו באזור הטבח רכב שטח ממוגן וציוד נטוש, והתארגנו תוך כדי תנועה לקיבוץ בארי - שנכבש על ידי מחבלי הנוחבה. כשהגיעו, הם נכנסו לתוך הקיבוץ פעם אחר פעם, תוך שהם מחרפים את נפשם, נלחמים במחבלים, ובעיקר - אוספים בכל סבב עוד משפחה, עוד ילדים, נשים וזקנים, עוד תושבים שאפשר להציל. הרכב, שתכולתו לכל היותר ארבעה אנשים, התמלא בכל פעם בעשר נפשות לפחות. בין קרב לקרב הם הצילו עוד משפחה ועוד משפחה - הורידו את הניצולים מחוץ לטווח הסכנה של קיבוץ בארי וחזרו מייד לתוך התופת כדי להציל עוד. מאה אנשים הצילו מי שכוננו בקשר הצבאי "צוות אלחנן" בטרם השיגו אותם כדורי המחבלים. אלחנן נורה ונפצע אנושות; מנחם נפצע אף הוא, הספיק לחלץ את אחיו עם בנו איתאל, אבל את המסע לבית החולים אלחנן לא שרד.

אין שום דבר מיוחד או שונה, חריג או יוצא דופן בסיפורו של צוות אלחנן. כמותו התמלאו דפי ההיסטוריה של מדינת ישראל באירועים למכביר, שבהם שכמם אל שכמם עסקו כולם בהצלה ובלחימה; חרדים, דתיים לאומיים, אנשי מחאת האתמול מן הציבור החילוני, וערבים מכל חבלי הארץ, חברו כולם יחדיו לברית אחת של נעשה ונשמע, לנכונות קולקטיבית להקריב את כל הנדרש כדי לממש את צו הערכות ההרדית.

זוהי המציאות שאליה נקלענו, בין מחאה למלחמה, בין פילוג נוראי לסולידריות לאומית. למרות הנושא החם, המעמיד את מדינת ישראל באחד ממבחני החוסן החברתי שהיא עדיין מצויה בעיצומו, בחרנו להתמקד בגיליון כפול זה דווקא בנושאים אחרים, אשר נאספו בקפידה ונערכו בסבלנות בעידן אחר. ואולי דווקא באקדמיה טוב להתנתק מדי פעם ולהתרכז בנושאים שאינם ענייני דיומא. במלחמה, במהלכה ובמשמעויותיה בכל הנוגע לחוסן - נעסוק בגיליונות הבאים, עם הפרספקטיבה הנכונה שתעניק למאמרים את הרלוונטיות הנדרשת.

בינתיים, התמקדנו בגיליון זה בטעימות מתוך מבחר נושאים, חלקם צבאיים וחלקם אזרחיים, חלקם שייכים להיסטוריה רחוקה וחלקם נושקים לכאן ועכשיו. אולם עיון במרקם שמאגד את המאמרים השונים מלמד שלפנינו הכנה עניינית, מסקרנת ומעוררת מחשבות לקראת הדיונים העתידיים על המלחמה המתנהלת בעת כתיבת שורות אלו.

בחלקו העברי פותח הגיליון, על פי לוגיקה כרונולוגית, במאמרם של ד"ר חגי פרנק ופרופ' יוסי גולדשטיין מאוניברסיטת אריאל על אחד מן המהלכים המבריקים שהובילה הנהגת המדינה בעת מלחמת השחרור לרכישה של מטוסי קרב, וחשוב לא פחות - להכשרתם בצ'כיה

של טייסים אשר יהוו לימים את התשתית לחיל האוויר - שללא עוצמתו ספק אם הייתה מדינת ישראל שורדת את המלחמות שנכפו עליה מאז ועד היום.

לאחר מכן לוקח אותנו ד"ר חן קרצ'ר מאוניברסיטת אריאל לקריאה חדשה ביצירתו הקלאסית של קלאוזביץ "על המלחמה" ומעמיק, באמצעות ההוגה הפרוסי, ביחסי חברה וצבא לפני מלחמה, בזמן שהיא מתקיימת ואחריה. בעיקר עומדת על הפרק השאלה מי הוא בעל הבית, או בלשון הילדים - מיהו הכלב ומי הזנב, ומי מכשכש במי.

העיון התיאורטי מבית מדרשו של ד"ר קרצ'ר הוא המבוא לעיון מעשי, שעורך ד"ר איתמר ריקובר, מנכ"ל אגודת חוקרי צבא-חברה, במידת השפעתו של הדרג הצבאי על הדרג המדיני בדגש על תחומי התכנון המדיני-אסטרטגי והערכת המודיעין הלאומית. ריקובר בודק את מודל הדינמיקה הביורוקרטית-ארגונית כפי שבאה לידי ביטוי בישראל בתקופת האינתיפאדה הראשונה, ומוצא שהמערכת הישראלית אכן מקיימת את המודל, וההחלטות האופרטיביות אכן משקפות את מאזני הכוחות שבין נבחרי הציבור והעומדים בראש הארגונים הביטחוניים המקצועיים.

בדילוג על פני שנים למציאות שונה מעט, לוקח אותנו ד"ר ארז כהן מאוניברסיטת אריאל לעיון מעמיק במציאות של אי יציבות פוליטית, חשדות לשחיתות שלטונית, ומעל לכול - מגפת הקורונה שבה הוגבל חופש הפרט של אזרחי ישראל. הממצא, שמסביר אולי יותר מכול את הקיבוען בתוצאות הבחירות בישראל על פני שנים, הוא תפקידה החשוב של ההזדהות הפוליטית של האזרח במידת הלגיטימציה שבה זוכה השלטון.

ממשבר למשבר, שהרי במדינת ישראל אירוע נושק לאירוע, חוקרות פרופ' שרה זמיר מאוניברסיטת בן-גוריון והמכללה האקדמית אחווה, וד"ר לאה ברץ, אף היא מן המכללה האקדמית אחווה, את חוויית הפיננסי של תושבי עוטף עזה במבצע "שומר החומות" ב-2021. החוקרות מזהות בקרב המתפנים שהן מראיינות, משבר אמון קשה כלפי המדינה ומוסדותיה, וחשוב לא פחות - כלפי החברה הישראלית שנתפסת בעיניהם כחברה שהסולידריות שבה, שהייתה תמיד אבן היסוד שלה, נשחקה לחלוטין.

כבמעין סיכום, או מבט-על שצופה על כמעט רבע מאה של מאבק ישראלי בטרור הפלסטיני ביהודה ושומרון, סוקר ד"ר עומר דוסטרי ממכון ירושלים לאסטרטגיה וביטחון ומצוות המחקר של תנועת "הביטחוניסטים", את ההיסטוריה הביטחונית של העימות בין ישראל לפלסטינים, מאז החתימה על הסכם אוסלו בשנת 1993, דרך האינתיפאדה השנייה שפרצה באוקטובר 2000, ועד לאוגוסט 2023 - בדיעבד, רגע לפני הטלטלה שעוד נעסוק בה בעתיד ואולי במידה של ראיית העתיד, קובע מחקרו של ד"ר דוסטרי כי לקח ההיסטוריה הוא שככל שישראל מגבירה את הלחץ הצבאי שלה וחותרת להכרעת הטרור - כך מצטמצם הטרור הן באיכות והן בכמות.

את חלקו האנגלי של הגיליון פתחנו, במידה מסוימת, במקום שבו הסתיים חלקו העברי. מאמרו של ד"ר יואל פישמן מן המכון למדיניות ציבורית בירושלים, בוחן באופן ביקורתי את ייסודו של תהליך אוסלו בראשית שנות התשעים, ובעיקר - את האופן שבו, נוסף לעצימת עין והתעלמות מן העובדות, ננקטו לא מעט אמצעים כדי לתמרן את הציבור לאמונה בתהליך. מחקרו של ד"ר פישמן מעלה כי הטעות הגדולה ביותר הייתה האמונה שהתהליך הוא הפיך; ואולי אירוע שבעה באוקטובר 2023 שימש תזכורת נוספת, ודאי לא הראשונה, לכך שלא אלה פני הדברים.

ממבט כלפי חוץ, ביטחונית ואזורית, פונה מאמרו השני של ד"ר יואל פישמן בגיליון זה למבט כלפי פנים. הוא מנתח את האסטרטגיות שהובילו חלק ממארגני ההפגנות בישראל בחודשים האחרונים, לפני המלחמה, ומתמקד בעיקר במנהיגים כראש הממשלה לשעבר אהוד ברק ושר הביטחון לשעבר משה יעלון, שהטיפו באמצעות המיתוס הפרנואידי של קץ הדמוקרטיה, למרי אזרחי ולהפלת הממשלה בכל מחיר. בנייתו מזווית ראיתו של היסטוריון, חושף ד"ר פישמן כיצד טקטיקות אלו של פירוק החברה, שימשו את הסובייטים לאורך שנים, וכן את אויבי ישראל ובראשם אש"ף. הניתוח ההשוואתי הזה צריך להוציא כל קורא וקוראת משלוותם.

עדיין במרחב החברתי הפנים-ישראלי, מחקרן של פרופ' מריאנה רוח-מדבר שפירא מאוניברסיטת חיפה וטל אלאוהב מן המכללה האקדמית צפת ואוניברסיטת תל אביב חושף את מקורותיה, שהיו עד כה בלתי ידועים, של הקהילה האלטרנטיבית הראשונה בישראל. מאמרו מתאר את הקהילה ההיפית של ראש פינה, והאופן שבו התרקמו והשתלבו חיי היפים בחיים ישראליים ציוניים. למבט ההיסטורי על השורשים החברתיים, הנוגעים לשנות השישים של המאה הקודמת יש גם נגיעה לימינו אנו, בהם רווחים בראש פינה שלושה דימויים: ציוני, תיירותי, ורוחני-אלטרנטיבי.

המאמר הבא מחזיר אותנו למצוקות היום-יום הישראליות במרחב העולמי. מחקרו של ד"ר לואיס פליישמן מפאלם ביץ' סטייט קולג' מעמיק באינדוקטרינציה התעמולתית האיראנית באמריקה הלטינית, שביסודה אנטי-ציונות ואנטישמיות. הוא בוחן את האופן שבו פועלת איראן בכל מדינה ביבשת, ומראה כיצד בכל מקום היא מתבססת על המגמות המקומיות של תנועות פופוליסטיות ותמיכה אינטלקטואלית במשטרים השונים. ההצלחה האיראנית המשלבת עלייה באנטישמיות בכל דרום אמריקה היא תופעה מטרידה מאין כמוה.

מדרום אמריקה מעביר אותנו ד"ר דמיטרי סטרובסקי מאוניברסיטת סצ'ואן ומאוניברסיטת אריאל להצצה אל נבכי העיתונות המוסלמית ברוסיה, שהתפתחה במשך כמה מאות שנים. עיון בשלושה ערוצי טלוויזיה רוסיים מובילים מלמד כי מסורת הפיקוח הממשלתי על התכנים



המשודרים בתקשורת בולמת בינתיים כל היבט שיכול להיתפס כבעייתי בהקשר המוסלמי של סיקור תקשורת.

במרחב אחר, אינטרנטי, מנסות פרופ' אלינה ולדימירובה צ'פקינה ופרופ' אליזבטה סרגייבנה גולוסובה מן האוניברסיטה הפדרלית של אורל להתחקות אחר האופן שבו נבנות זהויות טריטוריאליות של דמויות בשיח התקשורתי המודרני. מחקרן של שתי החוקרות מתבסס על חמישים ראיונות בבלוגים פופולריים של יוטיוב. התוצאות מלמדות כי להזדהות הטריטוריאלי יש משמעות בעיקר בהקשר של הסיפור האישי, והיא הופכת לחלק בלתי נפרד מערכי החיים האישיים שבהם מאמינים אנשים שונים.

ביקורת הספרים בגיליון זה מגישה לקוראינו סקירה מגוונת ביותר. המבקרת הקבועה שלנו, ד"ר אורית מילר-כתב, סקרה את ספרו של ארי שביט "בית שלישי: מעם לשבטים לעם". כפי שמגדירה ד"ר מילר-כתב, לפנינו ספר שיכול לשמש מעין אינדקס קצר להווייתה של מדינה המנסה למצוא לעצמה הגדרה אחידה ומתאימה.

כמו כן סקרה ד"ר מילר-כתב את ספרם של רן שריר ואבי זלינגר, "האיש שצעק סרק סרק: גילויים חדשים בפרשת רצח רבין". עשרים ושמונה שנים אחרי הרצח, ספר זה מתגלה כמסמך חשוב להבנת הרקע המדיני-פוליטי ששרר באותה עת במדינה, ומעורר לחשיבה ביקורתית על הלכי תפקודן של המערכות הביטחוניות האמונות על שמירתם של חיי הציבור בארץ ונבחרי הציבור בפרט.

ספר נוסף שסקרה ד"ר מילר-כתב הוא ספרו של מארק לוגובסקוי "אתאיסט בגוש קטיף". לדבריה של ד"ר מילר-כתב, ספר זה הוא עדות מרתקת של אדם שהשתתף במחאה אזרחית ורואה את החברה הישראלית כמכלול מרהיב של אנושיות, לבכיות ואידיאולוגיה שאולי נמצאת משני קצותיה של החברה, אך כזו העולה על סך חלקיה.

ד"ר גדי חיטמן סקר את ספרו של ד"ר שאול אריאלי, הנושק גם לתחומי התמחותו של חיטמן, "כך בדיוק קרה? 12 מיתוסים ישראליים על הסכסוך הישראלי-פלסטיני". הספר מקיים דיון בשניים-עשר מיתוסים שעניינם ביחסים הסבוכים בין ישראל לבין הערבים הפלסטינים. לדעתו המקצועית של ד"ר חיטמן, לפנינו ספר חשוב בעידן של קיפאון מדיני מתמשך וסכסוך מדמם שטרם בא על פתרונו.

בחלקו האנגלי של הגיליון מופיעה ביקורת ספרים שבה מנתח פרופ' תאמר מטאלוואי ממצרים את ספרו של אחמד שלבי על היהדות, וחושף הטיה מראיגה - גם אצל שלבי וגם אצל אקדמאים מוסלמים אחרים - ביחס ליהודים.

איל לוי

